

Josep M. Puig Salellas, el dret i la llengua: aproximació a un jurista militant

Antoni Milian i Massana

Catedràtic de dret administratiu de la Universitat Autònoma de Barcelona

Director de la Revista de Llengua i Dret

Introducció

Distingides autoritats, familiars, amigues i amics, permetin-me, que, en primer lloc, agraeixi als organitzadors l'honor que m'han fet en convidar-me a participar en aquest acte d'homenatge al jurista il·lustre, i membre de l'Institut d'Estudis Catalans, Josep M. Puig Salellas, que ens va deixar definitivament el dia 26 de maig de 2007.

Després de les intervencions que m'han precedit, fruit de la coneixença i del tracte personals amb l'homenatjat, em correspon a mi parlar-los de l'obra acadèmica de Josep M. Puig Salellas en la disciplina del dret lingüístic.

Es tracta d'una obra molt extensa. Per aquest motiu, no escau, ara i aquí, fer-ne una exposició completa. He decidit, atesa la naturalesa d'aquest acte, dedicar la conferència a ressaltar-ne els aspectes més rellevants. En concret, em centraré en la construcció teòrica del concepte de la *dobla oficialitat*, en la conceptualització de l'expressió *llengua pròpia* i en la conceptualització de la noció *normalització*. Es tracta de les aportacions més incisives de l'autor i són, d'altra banda, les que han deixat més empremta.

La doble oficialitat

La *dobla oficialitat* és un concepte genuí de Josep M. Puig Salellas, que va començar a formular en el treball «La doble oficialitat lingüística com a problema jurídic», publicat en el número 1 de la *Revista de Llengua i Dret*, aparegut el 1983. Abans de prosseguir, permetin-me recordar que va ser precisament a través d'aquesta revista, creada pel senyor Carles Duarte i Montserrat sota l'aquiescència de l'aleshores director de l'Escola d'Administració Pública de Catalunya —l'entitat editora—, el senyor Josep-Enric Rebés i Solé, que vaig conèixer personalment en Josep M. Puig Salellas.

En el treball esmentat, l'autor defensa l'ús del terme *dobla oficialitat* enfront del terme *cooficialitat*. Encara que en aquest primer treball també usa l'expressió

cooficialitat, opta per promoure el concepte de *doble oficialitat* per tal d'arraconar la interpretació esbiaixada, propugnada llavors per algunes persones, que concloïa que només era possible l'ús simultani de les dues llengües oficials; o, dit d'una altra manera, que l'ús del català havia d'anar acompanyat sempre de l'ús del castellà.

La preocupació de Josep M. Puig Salellas, que té l'origen en la concepció equivocada del sentit del terme *cooficialitat*, probablement també trobava fonament en la creença, molt estesa entre nosaltres, que durant el règim de la Segona República —únic precedent de reconeixement de l'oficialitat de la llengua catalana— no era possible a Catalunya un ús indistint de les llengües oficials (si més no del català), i, per tant, que no hi era possible un ús oficial de la llengua catalana sense l'ús simultani del castellà. Respecte a aquesta qüestió, cal dir, tanmateix, pel que he estudiat, que, durant el període republicà, el règim lingüístic de cooficialitat que regia a Catalunya admetia, en molts casos, l'ús indistint de les dues llengües oficials.

Les dues excepcions en què aquest ús no era possible estaven expressament recollides en l'article 2 de l'Estatut de Catalunya del 1932, i consistien en el fet que les notificacions havien de fer-se en les dues llengües oficials, si ho sol·licitava alguna part interessada, i en la circumstància que a l'Administració de justícia calia acompanyar els escrits o documents redactats en català amb la traducció corresponent en llengua castellana, si ho sol·licitava alguna de les parts.

Un altre element que segurament va influir en el fet que el nostre autor adoptés i defensés el terme *doble oficialitat* devia ser el contingut de l'article 228 del primer Projecte de llei orgànica del poder judicial, el qual va aparèixer publicat al *Butlletí Oficial de les Corts Generals*, número 129-I, del 16 d'abril de 1980.¹ En aquest article del Projecte de llei s'hi establí que «[e]n les actuacions judicials s'ha de fer servir el castellà, llengua oficial de l'Estat», regla general a la qual s'afegia, a continuació, que «es [p]oden formular escrits en la resta de llengües espanyoles, en les comunitats autònomes en què siguin oficials, però han d'anar acompanyades de la traducció castellana». Resulta evident que l'Estat interpretava esbiaixadament la cooficialitat.

La doble oficialitat la defineix de la manera següent: «El concepte de *doble oficialitat* comporta la col·locació de les dues llengües afectades en una situació d'igualtat, per a tot el que fa referència al seu ús oficial [...] es tracta d'una situació jurídica d'equiparació de dues llengües [...]».²

D'acord amb el concepte de *doble oficialitat*, cada llengua té, segons Puig Salellas, una oficialitat plena i completa. En conseqüència, per a cada llengua oficial, l'oficialitat és indivisible i autònoma: indivisible, perquè l'oficialitat afecta

1. *Butlletí Oficial de les Corts Generals. Congrés dels Diputats*, I Legislatura, sèrie A, número 129-I (16 d'abril de 1980).

2. Josep M. PUIG SALELLAS, «La doble oficialitat lingüística com a problema jurídic», *Revista de Llengua i Dret*, núm. 1 (1983), p. 59.

tots els àmbits materials i geogràfics; autònoma, perquè cada llengua satisfà totes les funcions oficials, de manera que no és possible imposar-ne l'ús simultani. En altres paraules, no és possible imposar en una activitat oficial que els escrits redactats en català hagin d'anar acompanyats necessàriament d'una versió en llengua castellana, com volien força projectes normatius estatals d'aquella època. D'aquesta manera, amb el concepte de *dobles oficialitat* Puig Salellas elimina qualsevol dubte que, en canvi, podria sorgir a partir del terme *cooficialitat*, possiblement més equívoc.

La doble oficialitat el porta —o tal vegada ja era un element intrínsec del concepte— a esbossar una mena de repartiment lingüístic entre les administracions radicades a Catalunya, que consisteix en l'adscripció prioritària d'una llengua determinada —o de les dues llengües oficials— a cada una d'elles. En aquest sentit, per a l'Administració de la Generalitat de Catalunya escriu que «és lògic que l'Administració autònoma, que, en definitiva, és la *pròpia* de la comunitat autònoma, empri com a regla general la llengua *pròpia* d'aquesta». Respecte de l'Administració perifèrica de l'Estat, assenyala que «la seva llibertat d'actuació lingüística em sembla lògica, sense cap inconvenient, per tant, per l'actuació només en castellà». Finalment, en relació amb les corporacions locals, fa les consideracions següents: «La conseqüència duu, crec, a l'elecció entre l'actuació en la llengua pròpia o l'actuació en textos dobles. També aquí, però, cal fer esment de l'eventualitat de l'ús únic del castellà, com a fet transitori».³

Segurament sorprèn que Josep M. Puig Salellas no atribueixi per a les corporacions locals el règim lingüístic de l'ús generalitzat del català que assigna a l'Administració de la Generalitat. És molt probable que hi influeixi l'element fàctic del migrat coneixement de català que existia llavors entre el personal al servei de les administracions locals.

Aquella especialització lingüística de les administracions l'extremà més endavant en conèixer el *dictum* contingut en el fonament jurídic (FJ) 5è de la Sentència del Tribunal Constitucional 32/1981, del 28 de juliol, on l'interpret suprem de la Constitució cita l'article 3.1 de la Constitució espanyola com a exemple de precepte en el qual el terme *Estado* estaria utilitzat en sentit estricte; o sigui, la noció *Estat* del precepte comprendria «[...] només el conjunt de les institucions generals o centrals i els seus òrgans perifèrics, i contraposaria aquestes institucions a les pròpies de les comunitats autònomes i altres ens territorials autònoms.»⁴

3. Josep M. PUIG SALELLAS, «La doble oficialitat lingüística com a problema jurídic», *Revista de Llengua i Dret*, núm. 1 (1983), p. 69.

4. STC 32/1981, del 28 de juliol, FJ 5è. Recordem que el primer incís de l'apartat primer de l'article 3 de la Constitució espanyola disposa que «El castellà és la llengua espanyola oficial de l'Estat». En la STC 32/1981, del 28 de juliol, no s'hi discuteix pròpiament cap qüestió relacionada amb la matèria lingüística, sinó la constitucionalitat de la Llei 6/1980, del 17 de desembre, del Parlament de Catalunya, la qual regulava la transferència urgent i plena de les diputacions catalanes a la Generalitat de Catalunya.

Si, d'acord amb aquest pronunciament, el castellà tan sols era oficial de les institucions generals o centrals de l'Estat i dels òrgans perifèrics, resultava fàcil inferir, com va fer el nostre homenatjat, que la llengua castellana no era necessàriament llengua oficial de l'Administració de la Generalitat i de les administracions locals.

Aquell *dictum* el portà a diferenciar encara més el règim lingüístic de les diverses administracions que hi ha a Catalunya. L'Administració de la Generalitat i les administracions locals han d'actuar en llengua catalana, llengua oficial a Catalunya i pròpia de Catalunya; l'Administració general de l'Estat a Catalunya, per contra, ho ha de fer en castellà, llengua oficial de l'Estat. En definitiva, la doble oficialitat comportaria dos règims simètrics, però amb llengües diferents. Dit altrament, consistiria en dues oficialitats separades, paral·leles, distribuïdes en funció del subjecte.

Gairebé simultàniament a la construcció de Josep M. Puig Salellas, el Tribunal Constitucional dicta la Sentència 82/1986, del 26 de juny, que contradiu de soca-rel aquell edifici, en afirmar que:

[...] la consegüent cooficialitat ho és respecte de tots els poders públics radicats en el territori autònic, sense exclusió dels òrgans dependents de l'Administració central i d'altres institucions estatals en sentit estricte, i és, per tant, el criteri delimitador de l'oficialitat del castellà i de la cooficialitat d'altres llengües espanyoles del territori, independentment del caràcter estatal (en sentit estricte), autònic o local dels diferents poders públics.» [Fonament jurídic 2n]⁵.

En vista del pronunciament del Tribunal Constitucional, Puig Salellas va haver de reelaborar la seva doctrina. De tota manera, en van quedar dos aspectes molt importants: l'oficialitat completa de cada llengua, que el deure de conèixer el castellà en cap cas pot interferir, i l'obligat tractament prioritari del català en les administracions públiques de Catalunya, en la mesura que el català hi és la llengua pròpia.

Llengua pròpia

L'aprofundiment del concepte de *llengua pròpia* constitueix una altra de les aportacions més sobresortints de Josep M. Puig Salellas.

En relació amb aquest concepte, teoritza les conseqüències jurídiques que se'n poden inferir, qüestió que ja esbossa en el treball publicat en el número 1 de la *Revista de Llengua i Dret*, i que completarà en treballs posteriors.

5. En la Sentència 82/1986, del 26 de juny, el Tribunal Constitucional resol el recurs d'inconstitucionalitat interposat contra determinats preceptes de la Llei 10/1982, del 24 de novembre, bàsica de normalització de l'ús de l'euscar, del Parlament Basc.

El treball cabdal i madur sobre el concepte esmentat, i que en constitueix la principal fita, és el que va presentar en l'àrea Llengua i Dret del Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana, àrea que ell va presidir i les sessions de les quals es van celebrar a Andorra el mes de maig del 1986. El títol del treball diu exactament: «La doble oficialitat lingüística a l'Estat espanyol».

Sobre l'expressió *llengua pròpia*, va escriure en aquest estudi, entre moltes altres coses, el següent:

1r. La introducció del concepte de *llengua pròpia* implica, des d'una perspectiva històrica, l'entrada en joc d'un *element diferenciador* en el marc de la doble oficialitat espanyola.

2n. Aquesta diferenciació es fa a favor de la *llengua territorial*, que és l'única que mereix aquell qualificatiu, i això és lògic, tant si ens atenim a la lletra de la llei, com a la seva adaptació en l'àmbit social al qual es destina.⁶

La idea de *propietat* el va portar a corregir el que havia dit sobre l'Administració perifèrica, la qual no seria aliena a la necessitat d'utilitzar normalment el català, com tampoc no en seria, d'aliena, l'Administració de justícia a Catalunya. Més endavant precisà que:

[...] aquesta idea de *propietat* també ofereix un aspecte doble:

a) D'una banda, l'aspecte positiu apuntat, per tal com l'actuació de les administracions afectades s'ha de dur a terme normalment en la llengua pròpia.

b) De l'altra, l'aspecte negatiu o delimitador, per tal com aquesta propietat no afecta gens el dret d'elecció del ciutadà, al qual fa referència el principi següent [es refereix al principi de lliure elecció].⁷

La teorització de Josep M. Puig Salellas sobre la significació jurídica del terme *llengua pròpia* passà a la Llei 1/1998, del 7 de gener, de política lingüística, del Parlament de Catalunya, on queda positivitzada, particularment en els articles 2, 9 i 10. Segurament valgui la pena recordar que la Llei de política lingüística va ser impulsada i aprovada dins el període en què un deixeble seu, el senyor Lluís Jou i Mirabent, era el director general de Política Lingüística.

6. Josep M. PUIG SALELLAS, «La doble oficialitat lingüística a l'Estat espanyol», a Autors Diversos, *Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana. VI. Àrea 5, Llengua i Dret*, Barcelona-Andorra, Fundació II Congrés Internacional de la Llengua Catalana / Institut d'Estudis Autònomic, 1987, p. 51. A més de l'edició oficial dels treballs del Congrés, que és la que acabo de citar, els textos corresponents a l'àrea Llengua i Dret van ser publicats per l'Institut d'Estudis Autònomic dins la col·lecció de llibres «Institut d'Estudis Autònomic». En aquest cas, la referència bibliogràfica és la següent: «La doble oficialitat lingüística a l'Estat espanyol», a Autors Diversos, *Llengua i dret. Treballs de l'àrea 5 del Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana* Barcelona-Andorra, 1986, Barcelona, Institut d'Estudis Autònomic, 1987, p. 66.

7. Josep M. PUIG SALELLAS, «La doble oficialitat lingüística a l'Estat espanyol», a *Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana...*, p. 57, i a *Llengua i dret...*, p. 74 i 75.

Més tard, aquella teorització s'incorporà en l'Estatut d'autonomia de Catalunya del 2006 (Llei orgànica 6/2006, del 19 de juliol, de reforma de l'Estatut d'autonomia de Catalunya), singularment en els articles 6.1 i 50.5.

Normalització

La tercera aportació que vull destacar de Josep M. Puig Salellas fa referència a la conceptualització del terme *normalització*. Es tracta d'una noció a la qual atorga un contingut força original per mitjà d'una construcció jurídica ambiciosa i extensa. De les moltes facetes que acompanyen el concepte, em limito a subratllar que Puig Salellas sosté que, mitjançant el terme *normalització*, hi ha una atribució competencial per regular la matèria lingüística. D'aquesta manera, vol sortir al pas de la jurisprudència del Tribunal Constitucional sobre el criteri de distribució competencial en la matèria. Recordem que el Tribunal Constitucional ha seguit un posicionament erràtic en aquesta qüestió, que va des de considerar que l'Administració competent per a regular l'ús de les llengües és l'Administració que té la competència per a regular la matèria o el sector que serveix de suport a aquell ús, fins a matisar aquesta opinió en el sentit que la Generalitat de Catalunya pot intervenir en matèries o sectors de la competència estatal en virtut del títol «normalització».

L'opinió de Puig Salellas en aquesta qüestió també ha quedat reflectida en la legislació, concretament en l'article 143 de l'Estatut d'autonomia de Catalunya del 2006.

Característiques de l'obra de Josep M. Puig Salellas en el camp del dret lingüístic

Una vegada comentades, ni que sigui de manera sintètica, les aportacions bàsiques de Josep M. Puig Salellas en la disciplina del dret lingüístic, m'agradaria subratllar, per acabar, les característiques de la seva obra. Al meu entendre, serien les següents:

L'adaptabilitat. Puig Salellas era un home de conviccions, però aquest tret no li impedia ser flexible quan les circumstàncies ho requerien. Un exemple de l'adaptabilitat el trobem en el seu pensament sobre la llengua de l'ensenyament no universitari, àmbit en el qual defensà, primer, l'aplicació del model lingüístic de separació lingüística; o sigui, el model que reconeix el dret d'escollir la llengua docent entre les dues llengües oficials i disciplina l'aprenentatge obligatori de l'altra llengua oficial. Aquest model comptava, a l'inici de la dècada dels anys vuitanta del segle passat, amb molts defensors. Afavoria aquest posicionament la falta de mestres i professors amb titulació de llengua catalana i el temor

al fet que la barreja dels alumnes catalanoparlants amb els castellanoparlants comportés l'assimilació dels primers. Tanmateix, uns anys més tard, defensà ardidament el model de conjunció lingüística. Vegeu, per exemple, el comentari «La llengua de l'ensenyament. (Comentari a la Sentència del Tribunal Constitucional 337/1994, del 23 de desembre)», que va publicar en el número 23 de la *Revista de Llengua i Dret*, que correspon al 1995.

La *personalitat*. Els treballs de Puig Salellas constitueixen una obra molt personal. Normalment no cita altres autors. En qualsevol cas, els coneix, ja que els seus treballs en recullen el contingut en la mesura que li serveix per a construir millor el seu bagatge conceptual. Podríem dir que la seva obra és una obra *lliure* —tret, el de la llibertat, molt apreciat i volgut per l'autor en tots els camps. La seva és, al capdavant, una obra de construcció personal, gairebé artesanal, en la qual les opinions d'altres autors només hi tenen cabuda si serveixen per a l'edifici que ell ja té pensat intel·ligentment.

La *conceptualització*. El nostre autor posa molt d'esforç en el propòsit de bastir un marc conceptual. Ho havia anunciat en el treball publicat en el número 1 de la *Revista de Llengua i Dret*, en què llegim que «És a partir d'aquí, ço és, a partir d'aquella necessitat d'establir una elaboració general teòrica de la qüestió, que inicio aquest treball [...]»⁸

La *utilitat*. Per bé que Josep M. Puig Salellas categoritza i conceptualitza, tota la seva obra està investida d'un sentit pràctic i pragmàtic dirigit a la defensa de la llengua catalana, que és la llengua que, com a pròpia, ha de prevaler a Catalunya, i que és, a més, una llengua que encara està amenaçada i en posició subordinada. En aquest sentit, les categories i els conceptes els posa al servei de la interpretació que resulti més favorable per a assolir aquella finalitat.

La *creativitat*, la *innovació* i la *naturalesa trencadora*. Aquests tres qualificatius corresponen a unes altres tres característiques predicables dels seus treballs, les quals, juntament amb la llibertat absoluta de criteri en què es mou l'autor, el duen a ser bel·ligerant. Fins i tot m'atreviria a dir *militant*. Del jurista militant en són paradigmàtics els treballs en els quals entra a debatre, cos a cos, amb la doctrina emesa pel Tribunal Constitucional. A banda de les crítiques fetes al canvi de criteri sobre el sentit del terme *Estat* de l'article 3.1 de la Constitució espanyola, ja esmentat, el millor exemple del que intento dir el constitueix la crítica que va fer a la Sentència del Tribunal Constitucional 87/1997, del 24 d'abril, relativa a la llengua dels assentaments en els registres mercantils territorials, pronunciant que imposava la llengua castellana com a única llengua vàlida per a aquesta funció. En l'extens comentari que en fa, Puig Salellas utilitza tot el seu utillatge teòric, tot el bagatge que havia construït fins aleshores, per

8. Ester FRANQUESA I BONET i Lluís JOU I MIRABENT (cur.), *Doble oficialitat i llengua pròpia. Dues llengües i un territori. Textos de Josep M. Puig Salellas*, Barcelona, Madrid i Buenos Aires, Fundació Noguera i Marcial Pons, 2009.

rebatre amb contundència l'opinió del Tribunal Constitucional. D'aquí que el treball em sembli especialment important i particularment reeixit. Publicat en la *Revista Jurídica de Catalunya* (número 1, vol. xcvi, 1998, p. 127-141), porta per títol: «Un nuevo ámbito de desoficialización de la lengua catalana: el registro mercantil».

Cloenda

Josep M. Puig Salellas es rebel·lava contra la situació de subordinació i falta de normalització de la llengua catalana, i va esmerçar molts esforços per remeiar-ho i redreçar-ne la situació. Afortunadament, avui disposem d'un instrument molt útil per a conèixer la seva obra, per a llegir-la i per a aprofundir-hi. Fa poques setmanes s'ha editat justament un llibre que recull els treballs més importants de Josep M. Puig Salellas. Es tracta del llibre *Doble oficialitat i llengua pròpia. Dues llengües i un territori. Textos de Josep M. Puig Salellas*, edició de la qual han tingut cura la senyora Ester Franquesa i Bonet i el senyor Lluís Jou i Mirabent; el llibre l'ha publicat l'editorial Marcial Pons. Els invito, doncs, a llegir-lo.

Val la pena que l'obra de Josep M. Puig Salellas sigui divulgada. Aquesta obra, però sobretot la persona que n'és autora, mereixen indiscutiblement actes de record i d'agraïment com el que celebrem avui.